

ЈОКО ДРАГОЈЛОВИЋ*

Правни факултет за
привреду и правосуђе
Нови Сад

МЛАДЕН ЋЕРАНИЋ

Нови Сад

УДК 369:316.334.4

Монографска студија

Примљен: 11.09.2015

Одобрен: 18.10.2015

ПОТРЕБЕ ЗА БЕЗБЕДНОШЋУ И СИГУРНОШЋУ У ХИЈЕРАРХИЈИ ЉУДСКИХ ПОТРЕБА

Сажетак: Проматрајући појам безбедности кроз историју, безбедност се на почетку искључиво посматрала кроз призму безбедности државе, и то примарно у смислу одсуства војних претњи, односно спољног угрожавања безбедности једне државе. У последње време, међутим то гледиште је знатно другачије, пре свега зато што су међународни односи у многоме измењени а затим и због појаве савремених, невојних облика угрожавања безбедности, који попримају глобални карактер и доводе у питање егзистенцију и опстанак не само државе, већ и појединаца, па чак и човечанства у целини. Управо из тог разлога у последње време се када је реч о безбедности, уместо државе као централног објекта безбедности, посебна пажња поклања појединцима, односно људској безбедности. Сходно томе у овом раду аутори ће на почетку анализирати савремени концепт безбедности и људску безбедност, док ће посебан осврт бити на савременим претњама људској безбедности и на безбедности и сигурности као људској потреби.

Кључне речи: безбедност, људска безбедност, људске потребе, претње људској безбедности

Уводна разматрања

Друштвене вредности нису увек исте за сва друштва и за све генерације, нити су биле исте кроз историју. Оне се стално мењају, допуњају и надограђују. Под вредностима можемо подразумевати идеално својство извесних стандарда, норми, појава, стања и садржаја свести, тако да је друштвена вредност свака она вредност која за појединца, групу и државу има велики значај, односно представљају све оно што је објект друштвеног интереса а тиме и друштвене заштите.¹ Једна од основних вредности, а самим тим и функција, која егзистира кроз векове јесте и безбедност. Оно што је свакако карактерис-

* jdragojlovic@pravni-fakultet.info

¹ Љубомир Стајић, *Основи система безбедности-са основама истраживања безбедносних појава*, Правни факултет, Нови Сад, 2008, стр. 17.

тично за безбедност, односно оно што се променило када је реч о безбедности јесте то што се безбедност негде до краја двадесетог века углавном посматрала са аспекта безбедности државе. Међутим, то гледиште је у многоме промењено и данас се безбедност пре свега посматра кроз призму безбедности појединца односно одређених друштвених група. Ова промена поимања безбедности је производ промењених међународних односа и експанзије глобалних безбедносних изазова.

Главне безбедносне опасности, ризици и претње су сада пре свега невојног карактера. Данас главне опасности за сигурност и безбедност појединца представљају терористички напади, организовани криминал, производња оружја за масовно уништење, трговина наркотицима, илегалне миграције и слично. Управо ове претње представљају изазов и сметњу савременом друштву у обезбеђењу сигурности и безбедности.

Свакако, потребно је поменути да апсолутно стање безбедности, односно заштићености, не постоји и да нико не може за себе тврдити да је апсолутно безбедан јер увек се може бити још безбеднији, посебно ако се безбедност сагледава и са нематеријалне стране (правда, морал и сл.).²

Савремени концепт безбедности

Појам безбедности је кроз историју имао различито поимање од првих видова људског организовања па до савремених држава. У том смислу, најстарији облик друштвеног уређења представља првобитна заједница која се одликује заједничком производњом и подједнаком расподелом онога што се прибави (скупи). Она је трајала од појаве човека па све док је човек стварао онолико колико му је потребно за опстанак. Тај опстанак представља један од темеља преживљавања односно зачетака безбедности.³ Овде се, јасно је безбедност искључиво може посматрати са аспекта физичке безбедности, односно не угрожавања физичког интегритета.

Данас се под безбедношћу поред физичке безбедности подразумева и социјална, економска, правна, здравствена, безбедност животне средине и слично. Дакле, све друштвене групе, од првобитне заједнице па до данас предузимале су активности које су имале за циљ очување одређеног нивоа безбедности, јер безбедност представља услов опстанка самог друштва. Безбедност као једна од основних функција у уређеним заједницама, без обзира на то да ли је реч о појединцу, друштвеној групи, региону, држави, увек је повезано са жељом да се обезбеде суштинске вредности и стања која су за све њих од суштинског значаја.⁴

² Љубомир Стајић, *op. cit.*, стр. 29.

³ Јоко Драгојловић, Ненад Бингулац, *Безбедност као атрибут и функција савременог полиса*, Култура полиса, бр. 24, год. XI, 2014, стр. 131.

⁴ Зоран Павловић, Ненад Аврамовић, *У трагању за правним и институционалним концептом националне безбедности Републике Србије*, Војно дело, вол. 66, бр. 1/2014, Министарство одбране Републике Србије, Београд, 2014, стр. 145.

Израз безбедност потиче од латинске речи *securitas* што значи безбедност, одсуство опасности, сигурност.

Безбедност је стање које се може дефинисати као одсуство неког вида угрожавања, али и присуство правде, морала и културе.⁵ Безбедност је потребно схватити као услов опстанка и развоја друштва, јер она сама по себи ништа не ствара већ само омогућава.⁶

По модерном схватању безбедности, интегралну (свеобухватну, целовиту) безбедност можемо да групишемо на унутрашњу и међународну безбедност. У оквиру унутрашње безбедности разликујемо индивидуалну, социјеталну (друштвену) и националну, док код међународне безбедности можемо да разликујемо регионалну, глобалну, заједничку, колективну и кооперативну безбедност.⁷

Појам људске безбедност

Стварање безбедног окружења треба да представља циљ сваке заједнице. Као што смо већ напоменули, последњих деценија уследила је промена поимања безбедности, са безбедности у чијем је првом плану била држава, према безбедности појединца. Дакле, појединац више није средство на основу којег долази до реализације националне безбедности, већ напротив, он представља средиште безбедносне политике.

Људска безбедност је термин који је у последње време у све већој примени, а када је реч о дефиницији људске безбедности, међу ауторима не постоји сагласност. Фен Ослер Хампсон разликује 3 приступа људској безбедности:

- приступ заснован на људским правима (основна политичка и грађанска права),
- приступ заснован на „сигурности људи“ (лична права укључујући опстанак-основа за хуманитарне интервенције) и
- приступ заснован на одрживом људском развоју (економска, социјална права, права на здраву животну средину)⁸

Први приступ темељи се на правима, те се људска безбедност посматра кроз поштовање законских норми односно поштовање људских права. Дакле реализацијом владавине права и поштовањем људских права остварује се и људска безбедност. Међутим, када посматраму људску безбедност кроз призму људских права, треба имати у виду да су идеја људских права и међународни документи којима се та права штите настали много пре људске безбедности. У време доношења Универзалне декларације о људским правима,

⁵ Љубомир Стајић, *op. cit.* стр. 23.

⁶ *Ibid.*

⁷ Радослав Гаџиновић, *Класификација безбедности*, Наука - безбедност - полиција, год. 12, бр. 2-3, 2007, стр. 3-26.

⁸ Fen Osler Hampson, *Višeznačnost pojma ljudske bezbednosti*, Ljudska bezbednost, Fakultet civilne odbrane Univerziteta u Beogradu, Beograd, str. 9-33, цитирано према: Марија Поповић, *Допринос критичке школе концептуализацији људске безбедности*, Култура полиса, бр. 23, год. XI, 2014, стр. 67-76.

основна идеја писаца Декларације била је да се појединац заштити од нехуманих и противзаконитих аката државних органа. У то време није се могло говорити о ширем разумевању безбедности које данас обухвата појам људска безбедност.⁹ Дакле, према овом схватању главна претња људској безбедности налази се у непоштовању људских права.

Други приступ појму људске безбедности постављен је кроз сигурност народа и одсуство страха. Дакле, људска безбедност према овом приступу подразумева стање односно одсутност свих претњи и стварање достојних услова за живот. Такозвани хуманитарни концепт људске безбедности или концепт назван „сигурност народа”, већ се традиционално усредсређује на обезбеђивање моралних и законских права неборцима у рату и у ситуацијама насилних сукоба, и на обезбеђивање хитне помоћи онима којима је најпотребнија.¹⁰ Дакле, овај приступ полази од стављања акцента на појединца и његових потреба за време ратних операција, јер сматрају да ратни сукоби представљају главне безбедносне претње.

Трећи а уједно и најшири приступ људској безбедности подразумева одрживи људски развој. Сходно томе, људска безбедност је дефинисана као економска безбедност, безбедност у погледу исхране, здравља, животне средине, као безбедност појединца, заједнице, и као политичка безбедност.¹¹ Овде је људска безбедност најшире постављена.

Осно што је свакако заједничко за сва три напред изнета приступа о људској безбедности јесте то што се појединац и његова безбедност и сигурност налази на првом месту, испред државе и њене територије. Дакле, људска безбедност се сагледава кроз безбедност појединца и безбедност претње које могу да га угрозе.

Кратак осврт на савремене претње људској безбедности

У проматрању појма људске (индивидуалне) безбедности свакако морамо поћи од нужног услова за њену реализацију а то је стабилно и уређено функционисање демократског друштва. Дакле, нужна претпоставка за остваривање индивидуалне безбедности односно безбедности појединца, јесте успостављање демократског друштва, које се заснива на тржишној економији, правној држави, владавини права и поштовању људских и грађанских слобода, што је услов за изградњу демократског друштва са развијеним облицима хоризонталне и вертикалне друштвене контроле.¹²

Осећање несигурности код већине људи данас потиче много више од свакодневних животних брига него ли од страха од различитих војних, субверзивних или нуклеарних претњи. Дакле, највећу претњу више не представља

⁹ Зоран Драгишић, Орхан Драгаш, Демир Хаџић, *Људска права и људска безбедност*, Теме, вол. 37, бр. 4, Ниш, 2013, стр. 1661.

¹⁰ Fen Osler Hampson, *op. cit.*, str. 15.

¹¹ Fen Osler Hampson, *op. cit.*, str. 16.

¹² Радослав Гађиновић, *op. cit.* стр. 6.

рат. Сигурност посла и прихода, здравствена сигурност, безбедност животне средине, заштићеност од насиља - то су данас примарне окупације када је реч о људској безбедности широм света.¹³

Такође, важно је нагласити да се све више као облик људске безбедности појављује и социјетална безбедност. Социјеталну безбедност дакле, можемо дефинисати као могућност друштва да опстане и задржи свој суштински карактер под променљивим условима и могућим или постојећим претњама. Тачније, ради се о одрживости традиционалних видова језика, култура, облика удруживања, верских и националних идентитета и обичаја, а све то у оквиру прихватљивих услова за развој.¹⁴ Овај вид безбедности би сада требао бити посебно актуелан ако се има у виду тренутна миграциона криза са којом се суочава Европа.

Као савремене претње људској безбедности се свакако намећу и организовани криминал и тероризам. Организовани криминал представља озбиљну претњу развоју демократије, владавини права и људски правима, али и општој безбедности и привредном развоју на планетарном нивоу.¹⁵ Исто тако и тероризам¹⁶ у последње време представља можда и главни безбедносни проблем свих држава света, а самим тим и озбиљну безбедносну претњу за појединца. Услед различитих терористичких акција настају велике како материјалне штете тако и људске жртве, што тероризам свакако рангира на високом месту у хијерархији безбедносних претњи.

Као безбедносну претњу за појединца свакако морамо истаћи и непоштовање законских прописа као и угрожавање основних људских права и слобода. Да би се појединац осећао безбедно и да би самим тим имао и одговарајуће услове за живот, неопходно је да има могућност уживања основних права и људских слобода.

Исто тако, као озбиљан безбедносни проблем како за целокупно човечанство тако и за појединца намеће се и еколошка безбедност. Наиме, како заштита животне средине представља услов опстанка човечанства, јасно је онда да и угрожавање животне средине води до угрожавања и довођења у питање опстанка целокупног друштва, а самим тим, јасно је и појединца. Наиме, еколошка безбедност огледа се кроз спречавање и деградацију локалних и глобалних екосистема, несташицу воде, поплаве и друге природне катастрофе, нерационално крчење шума, као и загађивање воде, ваздуха и земљишта.¹⁷ Наравно на еколошку безбедност надовезује се и здравствена безбедност која

¹³ Bjorn Moller, *Nacionalna, socijalna i ljudska bezbednost*, Ljudska bezbednost, vol. 1 br. 1, Fakultet civilne odbrane Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2003, str. 42.

¹⁴ Buzan Barry, Ole Wæver & Jaap de Wilde: *Security. A New Framework for Analysis* Boulder: Lynne Rienner, 1998. цитирано према: Bjorn Moller, op. cit. str. 61.

¹⁵ Željko Bjelajac, *Organizovani kriminalitet-imperija zla*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Novi Sad, 2013, str. 21.

¹⁶ Више у: Мина Зиројевић, и Жељко Бјелајац, *Блиско источни тероризам и религија у савременом полису*, Култура полиса, бр 22, год. X, 2013, стр. 193-207; Жељко Бјелајац, Мина Зиројевић, *Безбедносна култура у ери глобализације*, Култура полиса, бр. 23, год. XI, 2014, стр. 77-99.

¹⁷ Milan Lipovac, Luka Glušac, *Perspektive koncepta ljudske bezbednosti*, Kultura polisa, vol. 8, br. 16, 2011., str. 64.

донекле и проистиче из еколошке безбедности кроз загађени ваздух и воду, али и поред тога, за здравствену безбедност везујемо и претње које се манифестују у различитим заразним болестима и вирусима.

Имајући у виду напред изнете безбедносне претње, не треба губити из вида чињеницу да је држава та која пре свега мора да обезбеди и да буде носилац људске безбедности, на основу чега се намеће закључак о повезаности националне и људске безбедности. У том смислу, дугорочна сигурност и благостање појединаца и заједнице на зависи толико од оружане заштите и одсуства спољашњих претњи по државу колико од повољног и одрживог друштвеног, политичког и економског стања.

Потреба за безбедношћу и сигурношћу као људска потреба

Потреба за безбедношћу и сигурношћу једна је од првих потреба поред физиолошких која се јавила код човека. Дакле, од првих видова организовања, тј. од првобитне заједнице можемо пратити еволуцију безбедности као људске потребе.

Јасно је да се безбедност као људска потреба кроз историју мењала. Она се примарно односила искључиво на одсуство страха и поседовање сигурности. Првобитне безбедносне претње су се односиле на физичко угрожавање и различите претње које су долазиле за време ратних операција. Дакле, првобитно поимање безбедности се односило на одсуство физички претњи и на осећај сигурности по физички интегритет.

Нешто касније безбедност као људска потреба је поред физичке сигурности свој домаћај проширила и на забрану дискриминације односно на поштовање једнакости и социјалне правде као и на поштовање људских права. У том смислу, схватање људске безбедности почива на поштовању личних права и слобода сваког појединца. Дакле, данас се људска безбедност поред сигурности и безбедности од физичког угрожавања нужно односи и на поштовање законских права сваког појединца. Такође, подразумева се безбедност и сигурност у смислу поштовања и уживања грађанских слобода (слобода мисли и вероисповести), поштовања економских права (право на рад и социјалну безбедност), поштовања политичких права, као и права на основне потребе које се односе на храну, воду ваздух као и основне здравствене стандарде. Сходно томе људску безбедност у свом садржинском смислу можемо одредити као економску безбедност, безбедност у погледу исхране, здравствене заштите, здраве животне средине, као и безбедности и сигурности од различитих физичких претњи и угрожавања.

Наравно, из напред изнетог јасно је да се појединац и његова безбедност налази испред државе, међутим за реализацију и остварење свих ових права, тј. за реализацију безбедности појединца највише је задужена држава, која заједничким делатностима државног апарата доприноси и омогућава безбедност појединца.

Посматрајући безбедност у хијерархији људских потреба осврнућемо се на хијерархију људских потреба коју је сачинио Абрахам Маслов. По Масловљевој теорији издваја се пет основних људских потреба које се рангирају по важности од најнижих (биогених) до највиших (психогених) потреба.¹⁸

Slika 1: Масловљева хијерархија потреба

Izvor: LINKuniversity <http://www.link-university.com/lekcija/Potrebe-i-motivi-krajnjih-potro%C5%A1a%C4%8Da/2970> (29.08.2015.)

Према Масловљеву потребе разврстане по важности као што можемо видети и на слици су:

- физиолошке потребе
- потребе за сигурношћу и безбедношћу
- друштвене потребе (осећај припадности)
- потребе за поштовањем и
- потребе за самопотврђивањем (самоактуелизацијом)

Људи прво настоје да задовоље своје најважније потребе. Када особа успе да задовољи важну потребу, та потреба престаје да буде актуелни мотиватор и особа настоји да задовољи следећу потребу по важности.¹⁹ Другим речима, гладном човеку прва и основна потреба је храна и она представља главну окупацију, када гладан човек задовољи потребу за храном он прелази на следећу, која се односи на безбедност и сигурност. Након што задовољи потребу за безбедношћу и сигурношћу човек наставља даље да задовољава следећу рангирану потребу.

¹⁸ LINKuniversity

<http://www.link-university.com/lekcija/Potrebe-i-motivi-krajnjih-potro%C5%A1a%C4%8Da/2970> (29.08.2015.)

¹⁹ LINKuniversity

<http://www.link-university.com/lekcija/Potrebe-i-motivi-krajnjih-potro%C5%A1a%C4%8Da/2970> (29.08.2015.)

Закључак

Стварање безбедног окружења још од настанка човека па до данас представља циљ сваке заједнице. Развијањем друштва, развијало се и схватање безбедности. Првобитни опстанак сматра се један од темеља преживљавања односно зачетака безбедности.

Људска безбедност, првенствено би требала да буде усресређена на обезбеђењу свих загарантованих људских права, уз мере смањења сиромаштва и постизања економског напретка. Притисак страха и субјективни или реални осећај одређене ускраћености у знатној мери утиче на људску безбедност а самим тим, посредно, и на националну безбедност. Другим речима, главне претње сигурности и безбедности појединаца нису иностране оружане снаге односно војне претње и ратови. Много пре тога, примарне су унутрашње претње становништву, које се манифестују кроз непоштовање основних грађанских, социјалних и економских права.

На основу напред изнетог намеће се закључак, да основни гарант националне безбедности а самим тим и људске безбедности није застрашујућа оружана сила која ће стране снаге држати на одстојању, већ повољни друштвени, политички и економски услови – који чине људски развој, људска права доступним појединцу, а самим тим и подижу ниво безбедности.

Другим речима, иако се људска безбедност не може посматрати изван националне безбедности, важно је истаћи да ипак није најважније за безбедност појединаца, прекомерна усредсређеност на суверенитет, на као и на војне односно ратне претње јер то заправо најчешће доводи до угрожавања безбедности и сигурности појединаца.

На крају, важно је истаћи да безбедност свакако треба схватити као делатност организованог друштвеног деловања које се реализује пре свега посредством државе, а које се касније манифестује и на појединца. Другим речима, националну безбедност свакако не можемо одвојити од људске безбедности, јер она донекле представља услов реализацији људске безбедности.

Посматрано са аспекта хијерархије људских потреба, као што смо могли и видети према Мословљевом рангирању безбедност и сигурност се налази одмах иза физиолошких потреба (хране, воде, ваздуха). Ово јасно указује на улогу безбедности и сигурности у животу сваког човека.

Литература:

1. Bjelajac, Željko i Zirojević, Mina, (2014). *Bezbednosna kultura u eri globalizacije*, Kultura polisa, br. 23, god. XI, str. 77-99.
2. Bjelajac, Željko, (2013). *Organizovani kriminalitet-imperija zla*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Novi Sad.
3. Buzan, Barry, Ole Wæver & Jaap de Wilde, (1998). *Security. A New Framework for Analysis* Boulder: Lynne Rienner.

4. Gaćinović, Radoslav, (2007). *Klasifikacija bezbednosti*, Nauka - bezbednost - policija, god. 12, br. 2-3, str. 3-26.
5. Dragišić, Zoran Dragaš, Orhan, Hadžić, Demir, (2013). *Ljudska prava i ljudska bezbednost*, Teme, vol. 37, br. 4, Niš, str. 1655-1667.
6. Dragojlović, Joko, Bingulac, Nenad, (2014). *Bezbednost kao atribut i funkcija savremenog polisa*, Kultura polisa, br. 24, god. XI, str. 129-142.
7. Moller, Bjorn, (2003). *Nacionalna, socijetalna i ljudska bezbednost*, Ljudska bezbednost, vol. 1 br. 1, Fakultet civilne odbrane Univerziteta u Beogradu, Beograd, str. 42-69
8. Lipovac, Milan, Glušac, Luka, (2011). *Perspektive koncepta ljudske bezbednosti*, Kultura polisa, vol. 8, br. 16, str. 57-76.
9. Pavlović, Zoran, Avramović, Nenad, (2014). *U traganju za pravnim i institucionalnim konceptom nacionalne bezbednosti Republike Srbije*, Vojno delo, vol. br. 1/2014, Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Beograd, str. 145-159.
10. Popović, Marija, (2014). *Doprinos kritičke škole konceptualizaciji ljudske bezbednosti*, Kultura polisa, br. 23, god. XI, str. 67-76.
11. Stajić, Ljubomir, (2008). *Osnovi sistema bezbednosti sa osnovama istraživanja bezbednosnih pojava*, Pravni fakultet, Novi Sad.
12. Zirojević, Mina i Bjelajac, Željko, (2013). *Blisko istočni terorizam i religija u savremenom polisu*, Kultura polisa, br 22, god. X, str. 193-207.
13. Hampson, Fen Osler, (2003). *Višeznačnost pojma ljudske bezbednosti*, Ljudska bezbednost, vol. 1 br. 1, Fakultet civilne odbrane Univerziteta u Beogradu, Beograd, str. 9-33
14. LINKuniversity <http://www.link-university.com/lekcija/Potrebe-i-motivi-krajnjih-potro%C5%A1a%C4%8Da/2970> (29.08.2015.)

THE NEED FOR SAFETY AND SECURITY IN THE HIERARCHY OF HUMAN NEEDS

Summary: Looking at the concept of security through the history, security at the beginning was only observed through the prism of national security, primarily in terms of absence of military threats or external threats to the security of one state. Lately, however, this view is significantly different, primarily because international relations are very much changed and then because of the emergence of modern, non-military forms of threats to security, which take global character and question the existence and survival of not only the state, but also individuals, and even the whole of humanity. For this reason, in recent years, when it comes to safety, rather than the state as a central facility of security and its values, special attention is paid to individuals, to human security. Accordingly, in this paper, the authors will initially analyze the contemporary concept of security and human security, while the special review will be on contemporary threats to human security also as safety and security as human need.

Key words: security, human security, human needs, threats to human security